

MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU’NUN TİYATRO ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

BUTTANRI, Müzeyyen
TÜRKİYE/TURÇIA

ÖZET

Kültür, milletlere şahsiyetini veren ve onların benliğini oluşturmasına yarayan, diğer uluslar arasında yerini tayin eden değerler bütünüdür. Her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Her fert, bu kültür unsurlarını doğduğu toplumda hazır olarak bulur ve onları öğrenmeye çalışarak topluma uyum sağlar. Bir insanın şekillenmesinde doğduğu kültürün önemi çok büyüktür. Kültür bütünlüğünü, şahsiyet bütünlüğünü sağlayabilmek, özellikle aile birliğini koruyabilmek ve geliştirebilmek için kültür unsurlarımızın başlıcaları olan gelenek ve göreneklerimizi bilmek gerekir. Millî kültürün sürdürülmesi, nesiller arasındaki manevî bağlantının kesintiye uğramaması için bunu temin edecek eserlerin teşekkülü şarttır. Manevî halk kültürümüzü oluşturan sözlü geleneğimiz de sanatçılarımızın yazdığı edebî ürünlerle gelecek kuşaklara geçerek kaybolmaktan kurtulur. Sepetçioğlu, yazdığı tiyatro eserlerinde de bu bilinçte olduğu görülmüştür. Yazarın yayımlanmış tiyatro eserlerinde halk kültürü açısından oldukça bol malzeme içermektedir.

Günümüz Türk yazarları, batıyı körü körüne taklit etmek yerine çok zengin malzemeye sahip Anadolu halk kültürüyle Müslümanlığı ve Batı kültürünü kaynaştırarak edebiyatın her türünde orijinallığı yakalayabilirler.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Necati Sepetçioğlu, tiyatro, halk kültürü, Çardaklı Bakıcı.

ABSTRACT

Elements of Folklore in the Plays of Mustafa Necati Sepetçioğlu

Culture is a combination of values which characterizes a nation. Each society has its own cultural values. Each individual of a given culture is born to these values and adapts to the society in which he is born.

In other words, culture shapes individuals. We have to be aware of our social customs in order to maintain our cultural identity and integrity, and also to maintain and develop the unity of our families. The creation of literary works of art which will enhance a society's national culture is a prerequisite for this integrity. Our oral literary tradition which originates from our folklore is made known to the young people with the help of such works and be able to survive in this way. Sepetçioğlu is one of the Turkish writers who supports the very same idea. That is why, in his published theatrical plays one can find plenty of folk material used.

It is believed that our modern Turkish writers will be able to become original as far as they can combine Anatolian folk culture and Islamic culture, as well as Western culture, instead of just copying it.

Key Words: M. N. Sepetçioğlu, theatre, folk culture, Çardaklı Bakıcı.

Giriş

Pek çok tarifiyle karşılaştığımız kültür sözü üzerine bizde ilk düşünen Ziya Gökalp'dır. Ona göre kültür ya da hars, bir medeniyetin, her millette aldığı hususî şekilleridir. (gökalp, 1026: 7) “Her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Toplum üyelerinin ortak olarak paylaştıkları kültür değerleri ve tutumları, kendilerinin hareket biçimleriyle ilişkilidir. Kültür, devam eden ve gelişen davranış biçimleri, başka bir deyişle bir görenekler topluluğudur.” (Mercan, 2001: 487-495) Zamanla kültürde bazı değişiklikler görülür. Ancak bu değişim, şuurlu bir şekilde bir seçim ve sınırlamaya dayandırılarak yapılır. Aksi takdirde kültür, istiklâlini kaybeder. Bu bakımdan değişmeler, mevcut bazı kültür unsurlarının, özellikle yeni şartlar altında grubun ihtiyaçlarını tatmine artık kâfi gelmediği veya özellikle ve belirli bir istikamette oluşan bir gelişmeye ayak uyduramadığı noktalarda toplanır. Değişmelerin şuurlu bir şekilde yapılması şarttır. Çünkü bu değişmeler yalnız maddi kültür unsurlarında değil, manevî sahalarda da görülür. (Turhan, 1987: 107-108)

Maddi ve manevi değerlerin bütünü demek olan kültür, her toplumda bir takım davranış şekilleri ile olarak ortaya çıkar. Gelenekler, görenekler, örfler, âdetler ve inançlar kültür unsurlarını oluştururlar. Her fert, bu kültür unsurlarını doğduğu toplumda hazır olarak bulur ve onları öğrenmeye çalışarak topluma uyum sağlar. Bir insanın şekillenmesinde doğduğu kültürün önemi çok büyüktür.

“Büyük, köklü, medenî milletler, varlıklarının yapısını millî kültürlerinin temelleri üzerinde yükseltenlerdir. Bu temellerden mahrum milletlerin

ayakta durabilmeleri imkânsızdır. (...) Aydınlarının geniş bir kısmı millî kültürün başlıca kaynaklarından beslenmeyen bir memleketin geleceğinden endişe edilmesi tabiidir.”(Sepetçioğlu, 1969: Giriş)

“Toplumsal hayatın problemlerini çözmek için standartlaşmış olan, kişileri idare eden normları kendi millî kültürümüz içinde dokumalıyız. Kültür bütünlüğünü, şahsiyet bütünlüğünü sağlayabilmek için ve özellikle aile birliğini koruyabilmek ve geliştirebilmek için kültür unsurları arasında âdetleri, örfleri gelenekleri göz ardı etmemeliyiz.” (Altun, 2004: 85-86)

“Çok zengin ve çok yönlü olan millî kültür ve sanatımızın geçmişini ve halini işleyip yaymak ve geleceğini hazırlamak; Türk halkını, Türk gençliğini, Türk çocuklarını her türlü bozguncu cereyanlardan, çeşitli zararlı yayınların tesirinden kurtarmak ve korumak üzere (...) milli kültürümüzün ve aynı zamanda objektif ilmin mahsulü olan bilgileri ve fikirleri milletimize sunacak, umumî efkârımızın konular ve meseleler üzerinde kendi hüküm ve kanaatini hâsıl etmesine ve doğru yolu seçmesine yardımcı...” (Danışman, 1976: 3-4) olacak eserler yazmak ve yayınlamak, millî eğitim politikamız olması gerekir. Çünkü bu tarz yazılan eserlerle milli kültürümüz baki olacaktır. Kültür, milletlere şahsiyetini veren ve onların benliğini oluşturmasına yarayan, diğer uluslar arasında yerini tayin eden değerler bütünüdür. Bir milleti birbirine kenetleyen en önemli birlik kültür birliğidir.

Milletimizin geçmişi derin olup köklü ve zengin bir kültürü vardır. Bu nedenle yazarlar, içinde yetiştiği ve onunla şekillendiği kültür unsurlarına yer vermeden eser oluşturamazlar. Çünkü bu takdirde yazılanlar havada kalır, ayakları yere basmaz. Eserlerdeki millilik, bir yerde yerli unsurları içermesinden kaynaklanır.

Halkın maddî ve manevî değerleri demek olan kültürünü inceleyen bir bilim dalı olan folklorun konuları arasında yerleşim-konut çeşitleri, mahallede yaşam, beslenme- mutfak, halk sanatları, zanaatlar, giyim-kuşam-süs; halk inançları, töreler, âdetler, gelenekler, görenekler; dinsel, büyüsel içerikli inanışlar, anonim şiirler, kalıplaşmış sözler (atasözleri, bilmece, argo), misafirperverlik, nazarlık, yatırımlarla, ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar; fal, büyü, kaynak kişilerle ilgili bilgiler, âşık-tekke edebiyatı şairleri ve edebiyatı, evliya menkıbeleri, destanlar vb. (Tan, 2003: 12-19) girmektedir.

Millî kültürün sürdürülmesi, nesiller arasındaki manevî bağlantının kesintiye uğramaması ile mümkün olup bunu temin edecek eserlerin

teşekkülü şarttır. Manevi halk kültürümüzü oluşturan sözlü geleneğimiz de sanatçılarımızın yazdığı edebî ürünlerle gelecek kuşaklara geçerek kaybolmaktan kurtulur.

Türk kültürü, İslâmiyet'in kabulünden sonra İslâm kültürüyle de birleşip bir Türk-İslâm kültürünü oluşturmuştur. Türk kültürünü bugün İslâm kültüründen ayırmak mümkün değildir.

Durali Yılmaz, “Anadolu kültürü üzerine çok konuşulmuş ama bu kültür, şiirimize, romanımıza, tiyatromuza, hikâyemize bugüne kadar yeterince yansıtılmamıştır. Hâlbuki (...) Lâtin Amerikalı bazı yazarlar Maya kültürüyle Hıristiyanlığı ve Batı kültürünü mezcederek, orijinal eserler ortaya koyabilmişlerdir. Biz de Anadolu kültürüyle Müslümanlığı ve Batı kültürünü kaynaştırabilirsek, romanda, hikâyede, tiyatrodaki, şiirde orijinalliği yakalayabiliriz.” (Yılmaz, 2001: 803-805) demektedir.

Nesillerimizi Türk kültürü ile doğrudan temasa geçirecek, böylece de geçmiş ile hâlihazır arasında bağları kurarak bütünlüğümüzü koruyacak eser oluşturmanın sorumluluğunu taşıyan Sepetçioğlu, yazdığı eserlerde bu bilinçte olduğu görülmektedir. Pek çok türde eser oluşturan yazarın yayınlanmış tiyatro eserlerinde kültür unsurlarını tespit etme ve bu unsurların nasıl, ne şekilde işlendiğini görmek, bu çalışmanın amacıdır. Çünkü sanatçılar gelecek kuşaklara gerçek bir kültür taşıyıcısıdır.

M. Necati Sepetçioğlu'nun tiyatro eserlerinin sayısı tespitlerimize göre on ikidir. Bunların yalnızca altısı basılmış olup diğerleri basılmamıştır. Yazarın basılı tiyatro eserleri: *Çardaklı Bakıcı*, *Köprü*, *Her Bizans'a Bir Fatih*, *Yunus Emre*, *Son Bloklar*, *Büyük Otmarlar* (İ.Ü.T.B. Gençlik Tiyatrosu- 1968: İstanbul Şehir Tiyatrosu- 1969'da oynanmıştır.) (sepetçioğlu, 1970) olup sayısı altıdır. *Çardaklı Bakıcı* adlı eserle yazar 1967 MEB ödülünü, *Köprü* ile 1967 Ankara Türk Kadınları Derneği Tiyatro Yarışması birincilik, *Büyük Otmarlar* ile 1968 Avrupa Üniversitelerarası Tiyatro Festivali birincilik ödülü, *Umut Çeşmesi* (çocuk oyunu) ile 1968 MEB yarışması birincilik ödülü almıştır. (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2003: 873) Ancak değişik kaynaklarda zikredilen basılmamış altı eseri daha vardır. Bunlar: *Trampacılar* İstanbul Şehir Tiyatrosu-1968'de oynamış) (sepetçioğlu, 1970; 139), *Umut Çeşmesi* (İstanbul Şehir Tiyatrosu-1967'de oynamıştır.) (Sepetçioğlu, 1970: 139), *Mehveş Hanım* (1984), *Abdülkadir Meragi* (1986), *Çölde Bir İbrahim* (1970), *Ak Sinekler Sürüsü*'dür. (1971) (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2003: 873) “Gençlerimize millî ruhu ve millî değerleri besleyen eserler vererek onların okumalarını sağlamalıyız. Böylece de milli ruhun kuvveti-

ni ve sürekliliğini muhafaza etmiş olacağız.” diyen Sepetçioğlu, ele aldığı tiyatro eserlerinde Türk kültürü mirasını gelecek kuşaklara aktarmayı da hedefler.

Sepetçioğlu'nun basılı tiyatro eserlerinden “*Son Bloklar*”ın konusu günümüz Arap şehirlerinden birinde; *Büyük Otmarlar*'ın konusu da mitolojik çağlarda geçtiği için çalışmamıza alınmamıştır. Geriye kalan dört eserdeki halk kültürü ile ilgili unsurlar, örneklerle işaret edilecektir.

Müslüman Türklerde Savaş Göreneği, Fatih ve İstanbul'un Fethi

İstanbul'un fethini ele alan *Her Bizans'a Bir Fatih* (Sepetçioğlu, 1972) adlı eserde ağırlıklı olarak Müslüman Türklerde savaş göreneği ve Fatih'in yüce şahsiyeti üzerinde durulmuştur. Eserde Fatih'in başarı nedenleri, İslâmî Türk kültürüne sahip halk ve padişahına bağlanırken, İslâm dünyası için de çok önemli olan bu savaşa dinî bir özellik de verilmiştir.

İslam'da herkes eşittir. Hangi sosyal konumda olursa olsun gurura kapılmadan kendini halkla bir tutar. İstanbul kuşatması sırasında Akşemseddin, Molla Gürani hatta Vezir Çandarlı Halil Paşa bizzat hisarın inşaatında çalışmışlardır.

Vatan sevgisi her sevginin üstündedir. Çorumlu bir usta kimsesi olmayan kızını da alarak hisarın yapımına gelmiştir. O kadar erkek içinde bir kızın çalıştırılmasına itiraz eden Fatih'e mimarbaşı kızın babasının bir gün önce taş altında kaldığını, ancak ölürken ben çalışmadım hiç olmazsa kızım gücü yettiğince çalışsın diye vasiyet ettiğini, Müfti Efendiye durumu ilettiklerini, onun da “Böyle gaza anlarında kız-erkek ayırt edilmez, vasiyete uyula!” diye fetva verdiğini söyler. (s. 44)

İstanbul'un fethini gerçekleştiren sultan ve askerın kutsallığına peygamberimizin işaret etmesi nedeniyle bu savaş hem padişah, hem de askeri için önemlidir.

Fatih olayında bir İslâm efsanesinden yararlanılmıştır. Peygamber efendimizin sancaktarı Eba Eyyübü'l Ensari çarpışırken surların dibinde şehit olmuştur. “Onun mezarı bulunarak onun bizi beklediği, bize yardım edeceği askere, Bizans'a ve bana bildirilmeli.” diyen Fatih, Bizans efsanelerinden daha güçlü olan bu efsaneye güvenmiştir.

Askerler savaşa türkü söyleyerek, tekbir getirerek giderler. Burada da hücum eden askerlerin dilinde Trabzon Balıkçı Türküsü vardır.(s. 86) Yine Kerem Ayağından bir bağlama sesi ve ince bir kaval sesi işiten Fatih duygulanır.

Göreneğimizde düşmana hücumla geçmeden padişahlar, komutanlar askerine nutuk verir ve onlarla helâlaşır. Burada da Fatih bir nutuk söyler ve askerinden helâlik diler. Onlar da padişahlarından.(s. 91) Sultan da bir er gibi savaşa katılır. (s. 91) Hücum öncesi cenk davulları çalınır.

İslâmî Türk geleneğinde hocaya büyük saygı duyulur. Fatih, hocası Molla Gürani'nin elini öper. (s. 50)Yine Fatih'in büyüklüğü karşısında, yaşça büyük olmasına rağmen Gürani onun elini öpmüştür.

Adaletiyle ünlü Fatih'in kadıları da âdildir. Şeriat kurallarını tam olarak uygularlar. Kadı mahkemede zamanında bulunamadığı ve başkasının davasını olumsuz etkilediği için kendisine, şahsî işi nedeniyle birisinden alacağı araziyi vermemekte direnen kişinin ellerini kestirdiği için Fatih'e ceza verir. Yine satın aldığı tarladan altın bulan yeni mal sahibinin davasına şeriat kurallarına uygun karar veren kadı da İslam'ın kurallarına uyarak görev yapmıştır.

Âşıklık Geleneği ve Yunus Emre

Yunus Emre (Sepetçioğlu, 2000) adlı eserinde ermiş bir halk şairini konu alan Sepetçioğlu, Türklerdeki dervişlik geleneğini, Yunus'un şahsında ele almıştır. Bir Anadolu dervişi olan Yunus'un bilinen menkıbelerinden başlıcaları eserde kullanılmıştır. Tasavvuf inanışına göre Tanrı insanı en mükemmel varlık olarak yaratırken, bütün kâinatı da insanın mutluluğu için halk etmiştir. Bu nedenle insanın bu dünyada en büyük görevi, ona olan borcunu ödemesidir. Kâinatı yaratandan ötürü sevmek, her yaratığa saygı duymak gerekir. Yunus'un tabiatta duyduğu her ses, gördüğü her renk, aldığı her koku onu mutlu etmektedir.

Sepetçioğlu Yunus'u, yaşadığı karışık dönemde halka sevgi, hoşgörü aşılama çalışan, sabrı tavsiye eden bir ermiş olarak işlemiştir. Yunus'un ilâhilerinden de yararlanan yazar, bu ilâhilerinden çoğunu Yunus'a söyletmiştir.

Yunus, kendine âşık adını takmıştır. Çünkü Allah yolunda gidenler kendilerine "âşık" derler. Çok alçakgönüllü olan Yunus, ermiş olduğunu, dervişlerle yaptığı bir yolculuk sırasında bir sofraya donatma olayında anlamıştır. Köyü adına Hacı Bektaşî Veli'ye buğday almaya gitmesi, yolda misafirlige eli boş gidilmez diye yoldan alıç toplayıp götürmesi, Hacı Bektaşî Veli'nin ona buğday değil, bildiklerini öğretmeyi teklifi, Yunus'un köylüye buğday istemeye geldiği için buğday almakta ısrarı ve yolda neleri kaybettiğini fark ederek geri dönmesi, ancak Hacı Bektaşî Veli'nin onu tanımadığını söylemesi üzerine dergâha alınmaması, Hacı Bektaşî Veli'nin

dergâhının eşiğine uzanarak ondan ‘Bizim Yunus mu?’ diyen sözü ile affedileceğini düşünmesi eserde bilinen Yunus menkıbelerinin kullanıldığı görülmektedir. Yunus’un sürekli bir çatışma halinde olduğu Molla Kasım’ı da bir kahraman olarak ele alan Sepetçiöğlü, Molla Kasım’ı diğer Yunus Emre konulu eserlerden farklı olarak, Yunus’un sürekli mücadele halinde olduğu nefsi olarak değerlendirir.

Derviş Yunus’un bazı sözleri, ermişlerin hayata bakışına işaret eder:

“Bu dünya alanların dünyası, verenler ıstırap içindedir. Allah’a kendim için değil de başkaları için el açmayı severim, daha güzel oluyor. (s. 17) Yunus kendine görev verildiğini öğrendiğinde ‘Bize bir görev düşmüş anlaşılın, kaçmak olmaz. Çağrılan yere gidilir, çağrılmayan yere gitmek arsızlık olur.’ (s. 13) der. İstemek bazen çok pahalıdır. Dünyanın en zor işidir. İstemesini bilmiyorsan tutsaklık başlar o anda, köle olursun. (s. 24) İnsanı. Yaratılırken ben de bütün insanlar gibi noksan yaratılmışımdır. (s. 30) İnsana saygı duymuyorsanız, yaratana da saygınız yok sayılır. Öğünsem saygısızlık etmiş olurum. Günahımı herkes bilsin diye ortalığa dökersem insanları hiçe saymış olmam mı? (s. 31) Tabiat bir okuldur. Tanrı’yı öğrenmek istersen ona bak. (s. 34) İnsanın insana eziyetinden daha büyük zulüm yoktur dünyada.”

Her Bizans’a Bir Fatih adlı eserde, Fatih’e ermişlik özelliği de verilir. Onun şu konuşması Derviş Yunus tarzıdır: “Her şey, her şey Kostantiniyye’yi düşünüyor. Her şey Kostantiniyye diye inliyor. Kuşun uçuşunda Kostantiniyye, kurdun uluyuşunda Kostantiniyye. Mum Kostantiniyye diye yanıyor, yaprak Kostantiniyye için kıpırdanıyor; teller, mızraplar, sesler... (s. 12)

Aynı eserde, hisarın inşaatında uyumlu çalışanlar, Bektaşî dervişlerine, sema eden Mevlevî dervişlerine benzetilir. (s. 44)

Yazar, Ulubatlı’yı Molla Gürani ve Akşemseddin’i büyük İslâm evliyaları, ermişleri arasında zikreder. Onların geldikleri, çıktıkları yeri bir ışık, nur kaplar. Yine Ulubatlı’ya bir ermiş gelip İstanbul’un fethedileceği sırrını vermiştir. Ulubatlı da bu sırrı söyleyen kişinin adını söz verdiği için sultana söylememiştir. Sultan da bu sırrın kaynağını verilen söze sadık kalınmasını istediğinden Ulubatlı’ya sormamıştır.

Ermişler ölmez. Uzakta da olsa her şeyi görür, bilir. Fatih de Göynük’te bulunan Akşemseddin’le istişare hâindedir. (s. 12)

Türklerde âşıklar, ermişler gibi şairler de önemli kişilerdir. Yöneticiler

bunlara itibar ederek kendi adlarının da yaşamasına çalışmışlardır. Fatih de şair olduğu gibi, devrin şairlerinden Ahmet Paşaya itibar etmiş, ona saygı göstermiştir. Fatih bu kişiler için “padişahlık tacının elmasları” tabirini kullanır.

Türk Aile Yapısı ve Kadının Ailedeki Konumu

Sepetçioğlu *Köprü* (Sepetçioğlu, 1969) adlı eserinde, Müslüman bir Türk kadının taşıması gereken vasıfları benliğinde toplayan Elif adlı bir kadının şahsında, kadınlarımızın aile ve toplum düzenimizin bozulmaması için ne kadar büyük sorumluluklar taşıdığını vurgular. Kadının geçmiş ile gelecek nesiller arasında bir köprü olduğuna inanan yazar, bu yapının bozulmaması arzusundadır. Hz. Meryem, Asiye ve Emine Hatunlardan başlayarak büyük Türk kadınlarının çileli hayatlarından örnekler sunulan eserde, Elif Kadının şahsında kadınlarımızın çoğunun çektiği çileli hayatın, geçmişten miras alındığı vurgulanır. Bütün olanlara sabır göstererek dayanan Elif Kadının, başlangıçta iyi bir evliliği vardır. Ancak kocasının yanlış anlama ve şüpheleri üzerine bu evlilik sarsılmıştır. Her gün eve sarhoş ve uygunsuz kadınlarla gelerek kendisine bağırarak, hakaretler eden kocasına “kocamsın” diyerek onun her istediğini yapar. Ancak kocasının önünde eğilmeyen, ağlayıp sızlayarak zayıflık göstermeyen Elif, onurlu tavırlarıyla kocasını daha da çileden çıkarır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, çocuklarının olanlardan etkilenmemesi için olağanüstü gayret gösterir ve onların babalarına saygıda kusur etmemeleri için elinden geleni yapar.

Kadınlarımız çocuk terbiyesinde asli unsurdurlar. Yetiştirdikleri çocuklar, geleceğimizi temsil edeceklerdir. Türk töresinde erkek çocukların babayı, kız çocukların anneyi örnek aldığı düşüncesi hâkimdir. Çocukların, babaya, anneye saygılı olması istenir. Aynı şekilde ana baba da çocuklarına saygılı olmayı bilmelidir. Eserde ulu orta yaptığı uygunsuz davranışlarını sergileyen Murat, Elif’in müderris babasına sataşınca “O beğenmediğin müderris babamın çocuklarına karşı duyduğu saygıyı sen bilemezsin. Ne ibadetini gördük, ne de günahını. Hepsi küf kokulu dediğin o müderris odalarının karanlığında kalırdı. Biz babamızı aydınlıkta gördük hep. Tertemiz bir sarık, süt yumuşaklığında bir sakal ve her şeye saygıyla bakan iki müşfik göz. Sen bunları bilemezsin ki. Ama çocuklarına karşı saygılı olmayı öğrenmeliydin... vazifemizdir” (s. 7) der.

Türk aile yapımızda kız çocukları belirli saatlerden sonra sokağa yalnız çıkmazlar. Babası, genç bir kız olmuş Gülsüm’ü içki almaya çarşıya göndermeye kalkışınca Elif, bu saatte bir kızın çarşıya gitmesinin uygun

olmayacağını söyleyerek kızını bir bahane ile odadan çıkarır ve içkiyi kendisinin getireceğini söyler. Elif, babasının uygunsuz davranışlarını görüp ona saygısını yitirmemesi için kızını büyük babasının evine gönderir.

Kadın, İslâmî Türk kültüründe kutsaldır. Kocasının hakaret dolu davranışlarından olumsuz etkilenen Elif Kadın, kendini kaybeder. Babasından “Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer” sözünü işitmiştir.

Büyükler, hocalar gençlere iyi ve güzel şeyler öğretmelidir. Elif, yarı baygın bir durumda iken kendini Asiye ve Meryem Hatunlarla karşı karşıya bulur. Onların anlattıklarıyla kendisini kandırdıklarını düşünen Elif, gençliğinden beri kendisini çevresinin hep aldattığını söyler. Bu sözleri duyan Asiye ve Meryem Hatunlar Elif’e “Nasıl olur kızım? Bir büyük, yaşlı bir kimse; henüz daha hayatının başlangıcındayken bir gence iyi ve güzel şeyler dururken... Dostluk, kardeşlik, mutluluk dururken... Pırıl pırıl yaşamak, bölünmemek, birbirine yardım etmek, sevmek dururken... Bunların dışında olan bir şeyi bir büyük nasıl öğretir, kendini bilen bir kişi? Âlim olan, terbiyeci olan, hoca olan. Çocuğa da gence de kötü şey öğretemez. Öğretmemeli.”(s. 17-18) derler.

Töremizde evli bir kadının koca evinden başka bir evi yoktur.

Babasız, ya da çocuklarına karşı ilgisiz babanın çocuklarını hayata hazırlayan annedir. Kadın, kocası ile arasına kimseyi sokmaz. Elif’in annesi Gülsüm’e bir mum verip onu yakmasını söyler ve “Bu mumu yaktıktan sonra kocan olacak herif nasıl yanıp eriyecek o mum gibi” der. (s. 63) Bunun üzerine Elif, “Bütün bu söylediklerini Gülsüm’e de anlattın mı?” diye annesine sitem eder. “Kocamla olan münasebetlerimiz ikimizin arasında kalmalıdır. Sadece beni ilgilendirirler. Çocuklarım bu çingarin dışında büyümeli.” diyen Elif, “Çocuklara bu olanları anlatsaydım, aramızda saygı sevgi denilen şey olmazdı.” der.(s. 64)

Elif, kızını dış tehlikelerden koruduğu gibi iyi bir eş olması için de yetiştirir. Büyüklere küçüklere karşı nasıl davranması gerektiğini kendi yaşamıyla örnekler. Elif, çocuklarının babaları için kötü söz duymasını da istemez.

Kız çocukları anneleri tarafından iyi bir ev hanımı adayı olarak yetiştirilir. Elif, kızı Gülsüm’ü zamanı geldiğini düşünerek mutfağa sokar. Mutfaka ilk defa giren Gülsüm’ün eli ayağı birbirine dolaşır. “Görücüye çıkmayacaksın ya, bir çorba bir de bir şeyler yapiver.” Diyen Elif, kızını yüreklendirir.

Evde annenin sorumluluğu herkesten büyüktür. Evde ilk önce kalkan kahvaltıyı hazırlayan odur. Elif, rahatsız olmasına rağmen erkenden kalkmıştır. Çocukları biraz daha yatması için ısrar etse de “Nerdeyse kuşluk vakti olacak oğlum. Bir ev kadınının bu zamana kadar yatıp uyuduğu yerde görülmüş?” diye itiraz eder. (s. 83) Çocuklarının hata yaptığını gören Elif, “Acaba nerde hata yaptım?” diye kendini suçlar. Büyükler yetişme çağındaki çocuklarının her türlü hatasından kendilerini sorumlu tutmalıdır.

Çocuklarını karşı kıyıya geçirinceye kadar ezilse de köprü olmak niyetinde olduğunu söyleyen Elif, kocasından boşanmasını isteyen babasına boşanmayacağını bildirir. Eve sarhoş gelen kocasıyla, konuşmak isteyen babasına mani olan Elif, kocasıyla konuşmak vazifesinin kendisinin olduğunu söyler. Onun hakaretlerine ve emirlerine “Kocamsın, karımın ne istersen yaparım” diye cevap veren Elif, kocasına hizmeti bir görev olarak bilir. Çocuklar ana babalarından kimi daha çok görürlerse ona benzedikleri düşünülür.

Elif, fırtınalı bir evliliğe rağmen hiç isyan etmemiş, sabırlı davranmıştır. Çünkü halk inanışına göre, “Dünyada yoluna girmeyen hiçbir şey yoktur.”

Eşler Arasındaki İlişkiler

Çardaklı Bakıcı adlı eserde İstanbul kenar mahallelerinde ve zengin konaklarında yaşayan ve Köprü’deki aile yapısına hiç benzemeyen başka aile yapılarından bahsedilir. Yazarın eleştirdiği bu ailelerde eşler arasında saygı sevgi yoktur. Ancak bu bozukluktan tedirgin olmayan aile fertleri bunları sorun etmez. Elif Kadın gibi aileyi toparlayan bir eşten söz etmek mümkün değildir.

Türk aile sisteminde erkeklerin çoğu tek eşle yetinmez. Durumu çok iyi olmasa da eskiden erkeklerin birer metres tutmaları âdettendir. Mail Bey, eşinin üzerine bir metres tutmuş, dayayıp döşediği eve Şöhreti oturtmuştur. Arabalarda gezen Şöhret, Mail Beyin yanında çok kıymetlidir. Onun bir eksiği vardır ki o da nikâhli eş değil, bir kapatma olmasıdır. Toplumda bu tür kadınlar ahlâksız olarak görülmekte ve ondan uzak durulmaktadır. O da bu durumundan utanmakta, Mail Beyi karısını boşayıp kendisini nikâhlaması konusunda sıkıştırmaktadır.

Erkekler, sevgililerini, kapatmalarını, ilk eşlerine göre daha çok severler. Şöhret ile Mail Beyin karısı da Hacer’in tuzağına düşmüşlerdir. Şöhret, kapatmaya toplumda iyi gözle bakılmadığından Mail Beyin asıl

karısı olmak için; Mailin eşi ise kocasını eve döndürmek için Hacer'e başvurur. Hacer iki taraftan da oldukça büyük altın ve mücevher alır. Mail, bu iki kadının da her şeyden haberdar olmasına şaşırılmış, Hacer'in evini gözetlerken her iki kadının da ona geldiğini görmüştür. Hacer'in evine gelen karısına bağırıp çağırırken, Şöhret'e "Zavallı meleğim şüphelenmiş sevgimden." diye merhamet etmiştir. (s. 110)

Sarhoş, işe güce gitmeyen erkekler ailedeki saygınlığını kaybederler.

Kadınlar arasında "Erkeğin biraz durumu düzeldi mi ilk işi eşini terk etmektir." görüşü yaygındır. Gülsüm'e kocasının kendisini kötülemek için bu destanı yazdığını söyleyen Hacer'e göre erkekler şöyle tanıtılır:

"A öyledir onlar, erkek değil mi? Vur kafasına, en iyisi kan kırmızısıdır. Ayranları kabarmaya görsün, ellerine beş on para geçti mi eski karıları gözlerine çirkin görünmeye başlar. Burunları kopasıcıların burunlarına başka kadın eti kokmaya başlar." (s. 38, 39)

Gelinler kaynanalarıyla otururlar. Gülsüm felçli kaynanasına kocasına kızdığı için kötü söz söyler. Kendisinden yiyecek, içecek isteyen kayınvalidesine de oğlundan dolayı kötü davranır. Gülsüm bir gün telaşla Hacer'e gittiğinde, "Ne oldu kız? Ansızın kaynanan mı öldü yoksa?" der. Gülsüm, "Ah ağzını öpeyim ama nerde bende o talih. Bildiğinden beter oturuyor şimdi, altına pösteği dayandıramıyoruz." (s. 36-37) der. Eskiden beri gelin-kaynana anlaşmazlığı hep devam etmiştir.

Kadınlarımızın çoğu cahildir ama, suç genelde onlara bir şeyler öğretmeyen kocalara yüklenir. Hacer, oldukça saf olan Gülsüm'ü kandırmıştır. Kocasını durumu anlayınca Hacer'e kavgaya gelir. Hacer, kocasının karısına bir şey öğretmediğini söyleyerek bütün kabahati, karısına bir şey öğretmeyen kocasında bulur.

Köprü'de aile fertlerinin birbirleri arasında olması gereken davranışlarına da değinilir. Kapıdan geçerken nenesi ile karşılaşan Ziya, geri çekilerek büyüğe yol verir. Elini yıkayan büyüklere Gülsüm havlu tutar. Ziya büyüklerinden izin alarak dışarı çıkar.

Yemek ve Sofra Kültürü

Köprü'de yemek ve sofrası kültürü üzerinde de durulur. Türk mutfağının baş yemeği çorbadır. Ondan sonra da acele bir sofrası hazırlanacaksa, yumurta kırılır, kahvaltılıklar konulur. Elif kızına da bunları önerir. Yemeğe oturmadan ve yemekten sonra el yıkanır. Yemekten önce büyükler kalkar, sonra çocuklar. Sofradan sonra dua edilir. (s. 61, 62) Bir hanımın temizliği mutfağından belli olur. (s. 71)

Bir genç kızın yaptığı ilk yemeği yiyenlerin başı ağrımaz, diye düşünülür. Gülsüm'ün ilk kez mutfağa girdiğini ve sofrayı onun hazırladığını öğrenen nenesi, “Bir kızın yaptığı ilk yemeği yiyenlerin başı ağrımaz.” (s. 62) diyerek yemeğe büyük bir sevinçle oturur.

Misafir Karşılama ve Davranma

Köprü'de okuldan gelen Gülsüm, annesine dedesi ile büyük annesinin akşama kendilerine geleceklerini söyler. Elif, evde yemek olmadığı için telaşlanır. Gülsüm “Gelenler dedemle nenem, yabancı değiller ki.” deyince, “Annemle babam bile olsa mademki bu evin kapısını çalıp içeri girecekler, ona göre davranmalıyız. Bir kapının çalınması, o evin içindekilerinden izin istemek demektir. Gelene ikram etmek zorundayız. Bunu böyle bil kızım. Bir gün evine gelirsem bana da böyle davran olur mu?”(s. 50) der.

Elif, kızına “Misafire kapıyı ev sahibi bayan açar.” der. Yemek öncesi elini yıkayacak babası için de kızına “Misafire temiz havlu çıkarılır.” ihtarında bulunur. Evlere yabancı erkek geldi mi evin hanımı başına örtü alır. (s. 95)

Türk misafirperverliğine *Yunus Emre*'de de değinilir. Konuklarıyla elindeki nimeti paylaşan Yunus, sofraya bismillah ile oturur, şükür duası ile kalkar.

Bu gelenek bizde yavaş yavaş kaybolmaktadır.

Halk kültürünün en geniş biçimde yer aldığı eser, *Çardaklı Bakıcı*'dir. (sepetçioğlu, 1969): Hüseyin Rahmi'nin romanlarından yararlanılarak yazılan *Çardaklı Bakıcı*'da yazar, özellikle kadınların cahilliğinden yararlanıp kendisini evliya gibi gösteren ve onları soyan bir kadının halkı kandırmak uğruna yaptığı oyunları ele alır. Eserde geleneksel bir Türk mahallesinin mimari özelliği, günlük yaşamı, insanları arasındaki ilişkiler, aile hayatı, giyim-kuşam, dinî inanışları vb. özellikleri verilmiştir. Bu eser ile diğer üç eserdeki kültür unsurlarını değişik başlıklar altında bu bölümde verilecektir.

Geleneksel Bir Türk Mahallesinin Mimari Özelliği

Bu mahallenin başlıca mekânları kahve, çeşme, evliya türbesi, cumbalı evler yanında basık, fakir, tahtaları kararmış ve yer yer çürümüş evler, çok küçük bahçeli evler... Bu evlere genelde iri tokmaklı bir bahçe kapısından girilir. Evlerin önünde yarı çardak, yarı sundurma şeklinde bir bölüm vardır. Özellikle yaz günleri evin üyeleri bu çardakta oturur, komşular buralarda ağırlanır. Bahçede ağaçlar bulunur. Bu eserde bir çitlenbik ağacı vardır.

Sokaklar dar olup komşular her an birbiriyle ilişki halindedir. Yoğurtçu, kirazcı, araka-bezelye satıcısı, keten helvacı, macuncu, simitçi gibi sokak satıcılarının sesleri sürekli yankılanırken, mahallenin yakınından geçen deve kervanlarının çanlarının sesleri duyulur.

Çeşmeler

Temiz su Türklerin hayatında çok önemli olduğu için bir yerleşim yerinin susuz olması düşünülemez. Temiz su temininin sürekli olması nedeniyle çeşmeler yerleşim yerlerinin önemli yapılarıdır. Çardaklı Bakıcı'da mahalle çeşmesi vardır. Türklerde Murat rengi olan yeşil, mahalledeki çeşmenin de rengidir. (Bu renk, daha sonra Evliya olduğuna inanılan Hacer'in başörtüsünün rengi olacaktır.) Çeşmenin iki küçük hazinesi vardır. Bu çeşmelerden birinin bütün İstanbul çeşmelerinde görüldüğü gibi musluğu kırıktır, ötekinde zincirli bir bakır tas asılıdır. Ayrıca çeşmelerden evlere su taşıyan sakalar da mahallelerin önemli kişileri arasındadır. Zengin evlere çeşmelerden suyu sakalar getirir. (s. 29)

Türbeler / Dêgâhlar

Genelde Osmanlı devrinde yaşamış şeyh, kadı, paşa gibi önemli kişilere yapılan anıt mezarlar olan türbeler, hemen hemen bütün İstanbul sokaklarında görülür. Bu türbeler halk tarafından kutsal kabul edildiğinden sık sık ziyaret de edilmektedir. Bu eserdeki mumu hep yanan türbe, bir evin bahçesindedir ve mahallede bu türbedeki kişi için pek çok rivayet vardır. Ancak ev sahibi Hacer tarafından onun kendi soyundan Evliya Cafer Babaya ait olduğu iddia edilmektedir. Hacer türbelelere atfedilen kutsallıktan kendi çıkarı için yararlanır ve kendisine de yavaş yavaş evliya sıfatını yakıştırır. Evin bahçe kapısının tam orta yerinde 25-30cm. çapında, sapı demirli bir topuz asılıdır. Hacer herkese, Cafer Babanın "Bu topuz düştüğü an benim, yaşayan en son torunumun da sonu gelmiş olacak." dediğini anlatır. Yavaş yavaş çevresine Hoşdem ve destancının da aracılığı ile Cafer Babanın gaipten kendisine haberler ulaştırdığı yalanını da yayar. (s. 17)

Köprü adlı eserde de Taceddin Dergâhından ve orada yakılacak bir mumdan söz edilir. Gülsüm, nenesinden annesine yanmamış bir mum getirmiştir. Ziya bu mumu nenesinin niçin gönderdiğini şöyle anlatır:

"(Bir yanmış mumu göstererek) Dün akşam nenem bu mumu yakmış. Yasinler ve innafehtahlekeleri bu mumun ışığında okumuş. Okumuş üflemiş, okumuş üflemiş... okuması bittiğinde mum bu kadarcık kalmış yanıyormuş. Besmeleyle söndürüp bu kâğıda sarmış. Bir akşamüstü, sular

kararırken götürüp Taceddin Dergâhına dikecekmişsin, yakacakmışsın... mum, yarıya kadar yanmadan da ayrılmayacakmışsın dergâhtan...” (s. 54) der. (s. 63)

Annesinin, nenesinin dediklerine inandığını gören Ziya, “Bunlara nasıl inanırsın?” diye annesine çıkışır. O da yıllar önce merdiven altına doğru bir ışık belirip bu ışıktan büyük babasının çıktığını, soluk soluğa kalan adamın hırıltılı soluduğunu gördüğünü, üç gün sonra da büyük babasının öldüğüne şahit olduğunu söyleyerek “Bazı şeyler vardır; bilmediğin için inanırsın, öyle alışlageldiği için sebebini araştırmadan inanırsın. Örtür, âdettir, ne bileyim ben, öyle inanılması gerekmiştir, saçma da olsa inanmak zorunda kalırsın. Şimdi ben bu mumu alsam götürüp Taceddin Dergâhına diksem ve yarısına kadar yanmasını beklesem orada... kime ne zararı dokunur? Kimin hürriyetine, kimin menfaatine engel olur? Ben öyle istediğime, öyle inandığıma göre bu benim kendi hürriyetim demektir. Bana da zararı dokunmaz. Hayatımı da değiştirmez. Onun için 20. yüzyılda da olsa ellinci yüzyılda da olsa bu tip inançlar olacaktır. Kimsenin hürriyetini tahdit etmeyen, kimseye zararı dokunmayan bazı şeylere inananları, ben inanmıyorum diye küçük görme oğlum; ve o inanışlarla alay etme.... Hakkın yok buna.” (s. 56)” der.

Sepetçioğlu bu sözlerle kimseyi rahatsız etmeyecek bazı inançların yapılmasında kötülük görmez.

Mahallede Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler

Türk erkeklerinin kahve kültürü vardır. Evlere gidip görüşüp konuşamadıklarından, mahalle kahveleri bir nevi erkeklerin buluşma yeridir. Bir mahalle kahvesi *Çardaklı Bakıcı*’da şöyle tanıtılır:

“İki yan boydan boya sedir haline getirilmiştir. Üstlerinde eski hasır parçaları serilidir. Teneke mangallı bir kahve ocağı, bir rafta fincanlar dizilidir. Sedirlerin önlerinde basık ve eskimiş birkaç iskemle durur. Duvar taşlarında veresiye içenlerin borçlarını gösterir tebeşir çizgileri vardır. Mahalle insanların çoğunun kahveciye borcu vardır. Mahalleli ile iyi geçinmek zorunda olan kahveci de, eserdeki Kahveci Ali gibi borçları yüzünden insanları fazla zorlamaz.”

Türklerde kapı önü evin bir parçası gibi görüldüğünden her sabah ev temizliğinden sonra evin kadınları kapı önlerini temizlerler. Kaldırım varsa yıkanır, evin karşısına gelen yol, toz kalkmasın diye sulanır. Bu eserde Hoşdem, deve kervanındaki develerin pislettiği kapı önünü süpürürken kervancının bunu mahsus yaptırdığını düşünerek içerlediğini söyler. (s. 7)

Pis insanlardan hoşlanılmaz. Böyle kadınlar da komşuların diline düşer. Gülsüm, hastalandığında eviyle pek ilgilenmediğinden kocası “pasaklı” olmuşsun diye onu yermiştir. Daha sonra bu sözü duyan Hacer, bu olayı kullanmış ve Gülsüm’ü tuzağına düşürmüştür.

Mahallelerde oturanlar arasında genelde iyi ilişkiler vardır. Hacer, Kahveci Ali, Hoşdem, Destancı, Bekçi, imam birbirlerine yardımcı olurlar. Gülsüm başı derde girince “Hacer Ana” diye Hacer’e koşar. Bu dostluklar bazen de menfaat ilişkilerine döner. Herkes herkesin gerçek durumunu, sahip olduğu eşyaları bilir. Mahalle komşuları birkaç nesildir aynı yerlerde oturmaktadırlar. Durumlarını düzelterek eski mahallelerinden daha zengin muhitlere taşınırlar. Hacer de büyücülükle zenginlediğinde Edirnekapı’ndan Cerrahpaşa’ya taşınmıştır. Özellikle kadınlar cahil olduklarından batıl inançları çok fazladır.

Büyükler oğlanları ya da kızlarının yanlarında kalırlar. Kaynana-gelin arasında boyutları değişik de olsa sürtüşme hep vardır.

Kadınlar fala, büyüye çabuk inanırlar. Köpek, kedi tavuk, çocuk gibi ufak tefek meselelerden sık sık mahallelerde kavgalar olur. Mahalle kadın ve erkekleri arasında genelde kaçgöç meselesi yoktur. Birlikte kahve içilir, sigara yakılır. Her olay çabuk duyulur. Ancak kusurlar yüze vurulmaz. Mesela Hürmüz’ün evlenmeden hamile kalması ayıplanır, dedikodusu yapılır ama açıkça kimse yüzüne vurmaz. Şöhret’in gayri meşru ilişkisi de hoş karşılanmaz. Şöhret de rahatı çok iyi olduğu halde Mail’in nikâhlı karısı olmak için Hacer’den yardım etmesini ister. Çünkü o zaman ele karşı alını açık olacaktır.

Komşular birbiriyle kavgaya ettiler mi, çocuklarına kavgalı evin camlarını taşlatırlar. Hacer’e kaptırdıklarına üzülen ve onun gerçek yüzünü anlayan Gülsüm, çocuklarını, anasını alarak Hacer’in evini taşlamaya gider.

Komşular dile düşmekten, mahalleye rezil olmaktan korkarlar. Gülsüm, penceresinin önünde destancının “Kocasının yazdığı Pasaklı Gülsüm’ün Destanı” diye destanı bağırarak sattığını görünce Gülsüm, “Sus ayol mahalleye rezil edeceksin bizi sus. Dur azıcık para çıkıştırıyoruz baksana” der. Destancı parayı azımsayınca “Uzatma oğlum işte... dört Mecidiye kadar; kiminin parası, kiminin duası...” (s. 35) der.

Bahçelerde her evin birkaç tavuğu vardır. Sık sık tavuk yüzünden mahalle kadınları arasında kavgalar çıkar. Eserde Çömlekçi Hacinin karısı Ayşe ile Madrabazın Karısı Hafize kavgaya tutuşur. Genelde mahalledeki kadınlar da ikiye ayrılarak bu kavgayı daha da büyütürler. (s. 31)

O zamanın İstanbul’unda beyzadeler yanlarında bir yardımcı ile gezerler. Genellikle başkaları ile yardımcısı muhatap olur, harcamalarını o yapar. Mail Beyin de yanında hayatı daha iyi bilen Hayati vardır. Mail Bey adına her türlü harcamayı o yapmaktadır.

Yiyecek ve İçeceklerin Korunması

Yakın zamanlara kadar evlerde buzdolapları olmadığından bozulacak şeyler kuyuya sarkıtılırdı. Hacer de etini bozulmasın, diye kuyuya sarkıtmıştır.

Hastalara Bakım

Felçlilerin altına posteki atılır. Gülsüm de yatalak kaynanasının altına posteki atmıştır. Şimdiye kadar birkaç posteki çürüttüğünden şikâyetçidir.

Destan Yakma Geleneği

Yüzyılın başlarında cahil olan halk, gazete okumadığından, mahallî bazı olaylar destan biçiminde ele alınır ve destancılar da ellerindeki hoparlörle okuya okuya sokak aralarında bu destanları satarlardı. Bunların meraklıları dedikoduya hevesli, cahil mahalle kadınlarıydı. Eserde sesi güzel bir destancı vardır. Gülsüm adlı bir kadına yakılmış bir destanı okuyarak mahallede satacaktır. Kurnaz bir kadın olan Hacer, bu destanda adı geçen Gülsüm adından ilham alarak mahallede bulunan çok saf ve kocasını çok seven komşu Gülsüm için yazıldığını ima etmesini destancıya söyler. Bir gün kocası hasta olduğundan evini temizleyemeyen Gülsüme “Çok pasaklı olmuşsun” demiş, Hacer de bu sözü duymuştur. Destancı Gülsüm’ün kapısının önünde “Pasaklı Gülsüm’ün kocası tarafından yazılan destan” diye bağırınca, Gülsüm bu destanın kocası tarafından yazıldığını sanarak destanların hepsini satın alır ve doğru komşusu Hacer’e giderek dert yanar, ondan çare umar.

Falcılık, Büyücülük vb. İnanışlar

Her mahallede fal bakan, hasta okuyan, ermişliğine inanılan kadınlar bulunur. Cahil halkı tuzağına düşüren bu kurnaz kişiler de geçimini buradan sağlarlar. Hacer tuzağına düşürdüğü Gülsüm’ü kocası hakkında söylediği yalanlarla perişan eder ve kocasının kendisini terk etmek üzere olduğu yalanına onu inandırır. Gülsüm, kocasını eve döndürmek için neyi varsa her şeyini Hacer’e kaptırır. Bu dedikodu Gülsüm’e epeyce paraya mal olmuştur.

Gülsüm’ü tuzağına düşüren ve “Cafer Babayla konuştum bana her şey ayan beyan görünür” diyen Hacer, kocasına büyü yapmak için onun para pul edecek nesi varsa elinden almak niyetindedir.

“Cinlerle dostluk kurmak için bir takım nezirler var.” diyen Hacer, cinlere davet yapmak, kocasının gömleğini tütsüye koymak için Gülsüm’e en az beş altı lira gerektiğini söyler.

Hacer bu kadarla yetinmez, bu sefer de “iyi saatte olsunlar”a tatlı yapacaktır. Yine para ister. Hiçbir umudu olmayan Gülsüme, “Senin oğlanın bir nazarlık takımı vardı. Yüz kuruş eder hiç değilse” diye onları da ister. Sonra da bir eski saate ihtiyaç olduğunu söyleyerek annesinin üzerinde taşıdığı babasından kalma saati getirmesini söyler.

Hacer’in evini basan Gülsüm’ün kocası, zaten çürük olan eve yaptığı baskında Hacer’in evinin yıkılmasına da neden olur. Ertesi günkü gazetelerde “Dün akşam yıkılan evi yazıyor! Bakıcı Hacer Hocayı yazıyor. Falcı Hacer Hanımı, gaipten haber veren Hacer Hocayı yazıyor. Hacer Hocayı döven Rıfkı Efendinin nasıl çarpıldığını yazıyor.” diye gazetecilerin sesleri bütün İstanbul’da yankılanır ve Hacer ünlenir. (s. 53) Hacer artık sadece mahallenin değil bütün İstanbul’un falcısıdır. Cerrahpaşa’da bir eve taşınır. Hoşdem, destancı ile kızı Hürmüz’ü de, gelen müşterilerini araştırmak, onların konuşmalarından ipuçları elde etmek için kullanır. Mahallenin bekçisi, sakası onun kerametlerini her yerde yayarlar. Onlar da bu sayede yollarını bulurlar.

Hacer’in eski evinin üzerinde bir topuz asılıdır. Cafer Baba, “Bu topuz düştüğü gün, benim son torunum da yok olacaktır.” dediğini uyduran Hacer’in bu sözüne inanan Kahveci Ali, düşen topuzu haber vermek için Hacer’i aramaya çıkar.

Köprü’de Elif’in annesi kızına bir mum verip onu yakmasını söyler ve “Bu mumu yaktıktan sonra kocan olacak herif nasıl yanıp eriyecek o mum gibi” der. (s. 63)

İnsan sıkıntı duymaya başladı mı genelde kötü bir şey olacağı düşünülür. *Köprü*’de çok büyük sıkıntı yaşayan Elif, kocasının ölüm haberini almıştır. (s. 87)

Ölüm / Cenaze Törenleri

Çardaklı Bakıcı’da mahalle, Edirnekapı Mezarlığı’nın kenarında kurulduğundan bu mahallede bazı kişilerin geçim kaynağı, cenaze törenleridir. Mezarlıkta cenaze gömüldükten sonra dilenciler, ölen için dualarda bulunarak cenaze sahibinden para dilenirler. Mail Beyin yardımcısı Hayati, dilencilerin birer ölü soyucu olduğunu söyler.(s. 23) Tabutun üstüne örtülen örtüden cenazenin zengin mi fakir mi olduğu anlaşılır. Hacer

gördüğü bir cenazenin fakir kişiye ait olduğunu şöyle anlatır: “Fukara ölüsü. Baksana üstüne kirli bir yatak çarşafı örtmüşler. Kalıpsız, yağlı bir fes. Cemaati de dört tane hamal, besbelli ölenin arkadaşları.” (s. 19) Eserde bir zengin cenaze töreninde mezar başındaki dilencilere çok para dağıtıldığından da bahsedilir. Bir meslek olarak görülen dilencilik, daha evvel bu mesleği yapan destancı tarafından “İşin yoksa ölü peşinde koş. İçim dışım mezarlık oldu.” diye horlanmaya başlanmıştır. Yine mezarlıkta dilenen Hacer, yeşil renkli bir başörtü örter ve yalan yanlış ettiği dualarla, anlattığı acıklı masallarla cenaze sahibini duygulandırarak bolca para almayı başarır. Bu arada cenaze törenleri ile ilgili bazı inanışlardan da bahsedilir. Mesela tabut taşımak sevaptır. Ölenin ardından fakir fukaraya, cenazenin kaldırılması sırasında emeği geçenlere helâlaşmak için para dağıtılır.

Eserde halk arasında ölümle ilgili yaygın sözlere de değinilir. Ölünün arkasından söylenen “Genç yaşta ölenler şehittir. Ölünün ardından feryad figan etmeyip sabretmenin ecri büyüktür. (Devrin gittikçe bozulduğuna işaretlerle) Şimdi haram helâl ayırt edilmez oldu. Ne mutlu şimdiki zamanda ölenlere; yaşayıp da şu dünya rezaletlerini göreceğine borcunu eda edip kurtulanları kıskanmak gerek. Asıl biz zavallılara acımalı.” gibi sözler, eserde dilenen Hacer’in ağzından dökülmektedir. (s. 23, 24)

Halk arasında istenmeyen kişinin kolayca öldürülmesi için bazı şeylere inandıkları görülür. Hürmüz, babasına kızan annesine, “Bir adamı öldürmek için onun kulağına uyurken kaşık sapı sokmalı imiş, çabuk nalları dikermiş öyle diyorlar.” diye babasını nasıl öldüreceklerini tarif eder. (s. 31)

Köprü adlı eserde birinin öldüğü haberi duyulunca, yakından birisiyse hemen abdest alınıp Kuran okunduğundan söz edilir. (K., s. 95)

Selâmlaşma

Türk töresince karşılaşılan kişilerle selâmlaşılr. “Bize sevmek gerekir, dünya gerekmez.” (s. 9) diye düşünen Yunus, rastlanılan kişilerden Tanrı selâmını esirgememek gerekir, diye yolda rastladığı bir dervişe “Merhaba! Günün hayırlı, yılların bereketli, ömrün kutlu ola...”(Y.E., s. 10) der.

Âdetler

Çocuklar okula başlarken bütün mahalleye yemek verilir. Hacer cinlere davet yapmak, kocasının gömleğini tütsüye koymak için Gülsüm’e en az beş altı lira gerektiğini söyleyince bu kadar paraya şaşırın Gülsüm, “Biz oğlanı mektebe başlattığımız gün, iki liraya bütün mahalleyi doyurduk

”diyerek çocuklar okula başlarken konu komşuya yemek vermek âdetine işaret eder.

Giyim Kuşam Takı Âdetleri

Hacer’in büyü yapmak için istediği yüksek meblağı bulamayacağını söyleyen Gülsüm’e neyin varsa sat diye öğütte bulunan Hacer, aslında onun sahip olduğu mal varlığından haberdardır. Onun takıları, kıymetli eşyalarına göz koyar. Gülsüm’ün iki gümüş bileziği, iki akik yüzüğü, gümüşlü bir kemeri, bir kumru göğsü yanar döner canfesten eski biçim tek etek paçalığı, dokuz mecidiye parası olduğunu öğrenir ve evden alıp gelmesini söyler. Eskiden saat de değerli takılardandır.

Evlilikle İlgili Âdetler

Gelin eve inince damat ona yüzgörümlüğü verir. Gelinin yedisinde de bir hediye alınır. Gülsüm evlendiğinde “yedilik” yapmamışlardır. Yüz görümlüğünü de ihtiyaçtan satmışlardır.

Beddualar/Dualar

Beddualar: Gülsüm’ün annesi kızını aldattığını düşündüğü damadına “İlâhi herif, boynun devrilsin e mi!” (s. 34) diye ilenir. Gülsüm telaşla Hacer’in kapısını çalmaya başlayınca Hacer kapı çalana beddua eder:

“Böyle kapı çalan izansız kimdir bakayım? A, yüreğim hoppadak yerinden oynadı: camlar sarsılıyor dur ayol dur kimsin? Geliyorum. İlâhi o kapı çalan elceğizin yakın vakitte teneşirlere gelsin e mi? Sağlık selâmetle kapımı gelip çalamaz olaydın, geldim, geldim işte patlama!” (s. 36)

Hürmüz, babasını şikâyet için annesi Hacer’e “Babam senin kuyuya sarkıttığın kurban kavurmasının dibine darıyı ekmiş.” deyince, Hacer kocasına “Hay pis boğazına kurt düşsün. (...) İki ellerin yanına gelsin inşallah” diye beddua eder. (s. 31)

Dua: *Köprü*’de su verene “Su gibi aziz ol! Su verenlerin çok olsun.” duası edilir.

Meslekler

Çardaklı Bakıcı’da zikredilen bazı meslekler şunlardır: Kahveci, çömlekçi, madrabaz, saka, dilenci, falcı, destancı, deveci, bekçi, imam vb.

Halk Hekimliği

Her Bizans’a Bir Fatih’te halk hekimliği ile ilgili olarak Anadolu’da anlatılan bir efsaneden yararlanılmıştır. Soluklanmadan su içip de askerler

hastalanmasın diye su dağıtan genç kızlar tasların içine saman çöpü atarlarmış. Burada da bir genç kız, Fatih'e verdiği suya çöp atmıştır.

Benzetmeler

Hacer koşarak gelen kızına “Kız nedir o halin, *yangın nöbetçisi gibi* geliyor sun? Babana selâmünkavlen mi indi yoksa?” diye sorunca Hürmüz, “*A acı patlıcanı kıra mı çalar anne? Turp gibi babam.*” der. (s. 31)

Hitap

Çardaklı Bakıcı'da tanınmayan kişiler için “Hanım abla!; Efendi Kardeşim!”(s. 34) gibi hitaplar kullanılırken; komşular arasında “Huuuu!...”(s. 35), yakınlık derecesine, büyük-küçük oluşuna göre de değişik hitaplar kullanılır. Meselâ Gülsüm, Hacer'e dert yanmaya gittiğinde “Benim anacığım, Hacer Ana!” (s. 36) diye seslenir.

Halk Söyleyişleri, Deyim, Atasözü ve Argo Sözcükler

Halk arasında konuşma dilinin en kaba şekli yaşamaktadır. *Çardaklı Bakıcı*'da yazarın kullandığı halk söyleyiş, deyim ve atasözlerinden bazıları şöyledir: Kazın ayağı senin bildiğin gibi değil. (s. 7) babaları tutmak, yağlı kuyruk, (s. 21), ölenle ölünmüyor (s. 22) Dilenci parasının hayrı olmaz. Kirli çıkıdır, beş paraya beş düğüm atar. (s. 10) Ne sandın ya düdüğüm? (s. 16) Hay ağzının ortasını öpeyim senin. (s. 17) İmanım gevredi. (s. 19) Bugün ona ise yarın sana, bana. (s.23) Eli öpülecek kadınsın vesselam. Ben bunu bilir bunu söylerim (s.25) Kahve döğücünün hınk deycisi vardır ya. A a delinin zoruna bak, lafını tartarak konuş (s. 26) Her zanaatın bir raconu vardır. A a üstüme iyilik sağlık. (s. 27) Ağzına kira mı istiyorsun, çorbanda bir tutam da bizim tuzumuz bulunsun. (s. 28) Hadi Allah selamet versin. A hayırdır inşallah kız deli danalar gibi geliyor ne var acaba? Kız nedir o halin yangın nöbetçisi gibi geliyor sun. Babana selâmünkavlen mi indi yoksa? A acı patlıcanı kırağı mı çalar anne? Turp gibi babam. (s. 30, 31) Kocasına beddua eden Hacer, “Hay pisboğazına kurt düşsün... İki ellerin yanına gelsin inşallah” der. (s. 31) Yiğidin eli, karının dili derler (s. 32) yalnız mı kaldın moruk (s. 32) ilahi herif boynun devrilsin e mi... ne deyim? (s. 34) kiminin parası, kiminin duası (s.35) İlahi o kapı çalan ellerin teneşirlere gelsin e mi? Sağlık selametle gelip kapımı çalamaz olaydın. (s. 36) Böyle kocanın yazdığı vavın da gözü kör olsun kendisinininki de. Ah, burama, burama, burama bir ateş yapıştı a dostlar. (s. 38) N'oldu yine? Bir bit yeniği mi çıktı? (s. 48)

Sonuç

Sepetçioğlu, romanlarında olduğu gibi tiyatro eserlerinde de halk kültürü malzemelerine yer vererek bize özgü, biz kokan orijinal diyebileceğimiz ürünler meydana getirmiştir. İncelediğimiz dört eserin biri tanınmış Türk tasavvufşairi Yunus’utanıtırken, dervişlik geleneği ile manevî değerlerimize göndermeler yapılmış, Yunus ile ilgili efsanelere yer verilmiştir. *Köprü*’de İslâmi Türk kültürüyle yetişen bir kadının şahsında geçmiş ve gelecek arasında gerçek bir köprü görevini üstlenen ideal kadınımızı anlatır. Fetih olayını ele alan *Her Bizans’a Bir Fatih*’te, bu büyük olayı gerçekleştiren bir sultan ve halkının taşıdığı değerleri, *Çardaklı Bakıcı*’da geleneksel bir Türk mahallesindeki yaşamı veren yazar, unutulmuş bazı değerlerimizi sanat eserlerine geçirerek gelecek kuşakların bunları tanımalarını sağlamıştır.

İnsanlığın maddî, zihni cephesi yanında ruhî varlığının da temsilcileri olan büyük sanatkârlar, insanlık camiası içinde milletlerini en iyi temsil eden kişilerdir.

KAYNAKÇA

Altun, I., (2004), **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.

Danışman, R., (1976) “Giriş”, **Yunus Emre, Kanlı Sarık, Para, Mukaddes Emanet**, N. F. Kısakürek, Kültür Bakanlığı, Tiyatro Eserleri, C. II, Eser: 5-8, I. Baskı, İstanbul, s. 3-4.

Gökâl, Z., (1926), **Türk Medeniyeti Tarihi**, I. Kısım, Milli Matbaa, İstanbul.

Mercan, İ. H., (2001) “Tarihî Metinler Işığında Kayseri Kültürünün Dünü ve Bugüne Yansıması”, **Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan) Bildiriler Kitabı**, C. II, Haz. Prof. Dr. Mustafa Argunşah, Kayseri.

Sepetçioğlu, M. N., (1969), “Giriş Metni”, **Çardaklı Bakıcı**, MEB. Yayınları, İstanbul, 1969.

Sepetçioğlu, M. N., (1970), **Büyük Otmarlar**, İstanbul.

Sepetçioğlu, M. N., (1972) **Çardaklı Bakıcı**, MEB. Yayınları, İstanbul.

Sepetçioğlu, M. N., (1972) **Her Bizans’a Bir Fatih**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Sepetçioğlu, M. N., (1972) **Köprü**, MEB: Yayınları, İstanbul.

Sepetçioğlu, M. N., (2000) **Yunus Emre**, Veli Yayınları, İstanbul.

Tan, N., (2003), **Folklor (Halk Bilimi)**, 7. Baskı, Kitap Matbaacılık, İstanbul,

Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, (2003) Yapı

Kredi Kùltür Sanat Yayıncılık Tic. ve San A. Őt., YKY Yayınları:1809, C. II, II. Baskı, İstanbul.

Turhan, M., (1987), **Kùltür Deęiřmeleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, D., (2001), “Anadolu Kùltürü ve Çaędař Edebiyatımız”, **Kayseri ve Yöresi Kùltür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan) Bildiriler Kitabı**, C. II, Haz. Prof. Dr. Mustafa Aręunřah, Doę. Dr. İsmail Görkem, Doę. Dr. Hülya Aręunřah, Yar. Doę. Dr. Atabey Kılıç, s. 803-805)